

TRAVELING BROKERS OF LEGITIMACY - THE SHARED PROTO-HISTORY OF CLASSICAL ARCHAEOLOGY AND MODERN DIPLOMACY IN EARLY MODERN EUROPE

Ljuben Tevdovski, Ph.D.

Institute of History and Archaeology, FES, Goce Delcev University
ljuben.tevdovski@ugd.edu.mk

Publisher info:

Title:

Review of the Institute of History and Archaeology RIHA

web address:

<http://js.ugd.edu.mk/index.php/RIHA>

A

ISSN: 2671-3144

eISSN: 2671-3152

First Published: 2010

Subject:

history, archaeology, anthropology
history of art, ethnology,
other humanities

Publisher:

Institute of History and
Archaeology
FON, Goce Delcev University

Editor in Chief:

Ljuben Tevdovski
Goce Delcev University, Macedonia
ljuben.tevdovski@ugd.edu.mk

Editorial Board:

Todor Chepreganov
Goce Delcev University, Macedonia
Nevena Trajkov
Florida International University,
USA
Trajce Nacev
Goce Delcev University, Macedonia
Jaromir Benes
Univer.of South Bohemia, Czech
Republic
Stojko Stojkov
Goce Delcev University, Macedonia
Aleksandar Bulatovic
Institute of Archaeology, Serbia
Verica Josimovska
Goce Delcev University, Macedonia
Svetla Petrova
Bulgarian Academy of Sciences,
Bulgaria
Oliver Cackov
Goce Delcev University, Macedonia
Martin Husar
Constantine the Philosopher
University, Slovakia

Abstract:

In the pre-renaissance period numerous Western Europeans traveled through the Mediterranean towards the 'fountain of knowledge' - Byzantium and the wider Eastern Mediterranean. Most of these voyages were linked to economic interests and endeavors, but there were also immense number of those initiated or resulting in additional or separate spiritual, artistic or even scientific interest.

During the early Renaissance, and even after the fall of Constantinople, the voyages continued, and the famous travelers brought back materials, contacts, knowledge and most of all ideas. Some of the famous renaissance travelers we call today early modern diplomats, others master merchants or explorers, first antiquarians, and even progenitors of classical archaeology. Only few of the well-known are promoted for what many of these renaissance travelers really were - polymaths wearing several important hats.

This paper takes a new holistic approach, explaining the crucial role that these outstanding travelers, together with their enthusiastic story-telling and exposing the wonders of the 'classical world' and the 'classical past', played in early modernity. I propose that their quest for the antiquity was connected, inspired and highly instrumental in inventing, building and legitimizing the political, military, artistic and religious system and culture of Early Modern Europe.

Keywords:

Renaissance, Classical Archaeology, Classical tradition, Renaissance men, Byzantium.

Theme/s: Renaissance, Classical Archaeology, Classical tradition, Intellectual history.

д-р Љубен Тевдовски

Вовед

Класичната археологијата и класичното наследство, со своите корени, доктрини и развој покажува значајни допирни точки и интеракција со развојот на современа Европа и современите европски нации, а од Европа ваквиот развој се шири помеѓу антиколонијалните и националните движења ширум светот. Ваквата тема веќе е предмет на бројни научни анализи, а овој труд со својот пристап, екстензивни елаборации, систематичност и критички осврт кон веќе изложеното во светската научна мисла, претставува обид за нов и оригинален прилог, кој нема само да ги дополнува, туку и ќе влијае на понатамошните тенденции во истражувањата во оваа значајна област на научен интерес.

Анализирајќи ја екстензивно поврзаноста и меѓусебната повлијаеност на културните политики и практики на одредени држави со креирањето на нивните идентитети и менувањето на нивната култура и идентификациски симболи, современите аналитичари повеќе пати забележуваат дека ниту една од овие појави не останале во рамките на одредени државни или национални граници. Напротив, најголем дел од симболите, идентитетите и културата на државите и другите политички ентитети низ историјата биле креирани во рамките на односите помеѓу овие ентитети,¹ процес кој во денешнината најчесто го сведуваме под поимот „меѓународни односи“.

Со овој труд се прави премин, низ сивата зона, помеѓу влијанието на класичните артефакти и симболите од античкото минато врз обликувањето на државните системи и државните политики од една страна и подоцнежната повратна

¹ John Hutchinson, *Nations as Zones of Conflict*, (SAGE Publications, London, UK & Thousand Oaks, California, USA & New Delhi, India, 2005), стр.33-35, 40-42, 55

спрега, кога државите и државните политики ги ползуваат, адаптираат и пренаменуваат артефактите, симболите и археолошките хипотези за потребите на својата надворешна и вкупна политика. Токму затоа, фокусот во оваа анализа се повеќе се преместува кон свесните стратегии и практики на државите и политичките ентитети во меѓународните односи, кои во современото ги нарекуваме дипломатија и дипломатски системи, и нивната поврзаност и меѓусебна повлијаеност низ историјата со културата, културните влијанија и културните политики, а особено со класичната археологијата и класичното наследство.

Во таа насока, вреди да се забележи дека дипломатската дејност низ целокупната позната историја била еминентен носител на важни културни и идентитетски влијанија и размени, а дипломатите од далечното минато до денес, освен својата примарна дејност, се и помеѓу најпроминентите носители на културни влијанија, концепти, симболи и нови трендови и интерпретации, кои ги трансформираат идентитетите и културите во рамките на општествата во кои дејствуваат, но и многу пошироко. Илустративни примери за ваквата важна културна улога на дипломатијата и дипломатите среќаваме низ различни историски периоди. Особено илустративни се, на пример, раните примери забележани во рамките на односите помеѓу Македонските династии и владетелите на Индија во антиката, кои ќе создадат стабилни културни релации и долгорочни влијанија од еден ран период во широкиот географски простор на Европа, Азија и Африка.²

Во овој контекст, интересна е улогата на Мегастен, амбасадорот на македонскиот династ Селевк I, при индискиот владетел Чандрагупта, основачат на античката Мауриска империја. Живеејќи привремено во најисточните провинции на Селевкидската империја и посетувајќи ја Индија во своите дипломатски мисии за потребите на македонскиот династ, овој дипломат одблизу ќе се запознае со културата, обичаите, историјата, географијата и политиката на овие простори, оддалечени со

² За влијанието на симболите, културата и уметноста кое, преку македонските династии во Индија и Бактрија, од Европа се шири кон Индија и источна Азија е пишувано многу, уште во деветнаесеттиот век. Но, главен недостаток на ваквата рана литература за македонскиот империјализам и неговите културни влијанија, е евроцентричното разбирање на европските елити и научници во раниот период (деветнаесеттиот и првата половина на дваесеттиот век), кои во односите на македонските династии со Индија и Азија воопшто, често патигледале како на еднонасочен процес доминиран од замислената европската културна и друга супериорност. Притоа, под импресија на европскиот империјализам на последните векови, често патие занемарувано или намалувано евидентното влијание на културите од Азија и Африка врз развојот на македонските империи и европските култури и политички ентитети низ подоцнежната историја. За развојот и евроцентризмот на литературата за Индија и Бактрија од овој период соодвете осврт дава професор Маерс.

Rachel R. Mairs, University of Cambridge, *Hellenistic India*, во научниот журнал *New Voices In Classical Reception Studies*, Issue I, (Open University, Milton Keynes, UK, 2006)

илјадници километри од Европа. Дипломатската дејност на овој „антички амбасадор“ веројатно била од голема важност за македонскиот династ, но за историјата, политиката и културата во Европа и пошироко многу поважна станала неговата литературна оставштина. Со своето дело Индика, Мегастен станува главен извор од антиката за културата, идеите, општеството и економијата на Индија за Западниот свет. Неговото дело, кое претставува основна и референтна литература за подоцнежните автори од римскиот период, ќе обезбеди најсериозни информации, ќе креира многу впечатоци и ќе поттикне повеќе вековни интереси и амбиции во западниот свет кон културата, општеството и идентитетите во Индија.³ Но, дипломатската дејност на индиските владетели од овој период, иако парцијално евидентирана од историографијата, ќе создаде еднакво значајни или уште позначајни културни влијанија врз широкиот простор на македонските владенија и „западната“ култура воопшто. Иако, изворите за овој процес се оскудни, особено илустративен, во оваа насока, е Едиктот на влијателниот индиски (мауриски) владетел Ашока Големиот. Испраќајќи ги своите амбасадори до македонските династи Антиох во Азија, Птоломеј во Египет, Антигон во Европа и Маг (Магас) во Либија, кралот Ашока сметал дека врши важно освојување преку наметнувањето на сопствената култура. „Освојувањето преку дама (духовните закони) според Љубениот од боговите (Ашока) е најдоброто освојување“, ќе напише Ашока во својот едикт, откриен во 1915 година. Неговите амбасадори биле пропагатори на будизмот, а неговата надворешно политичка стратегија, по многу што, наликувала на стратегијата на Византија и нејзините христијански мисионерски и политички мисии во Моравија, Хазарија и слично. Но, присуството на будистичките мисионери - дипломати во мондијалните центри на македонскиот империјализам предизвикало културни влијанија многу подалекусежни и подлабоки од политичките потреби на маурискиот владетел. Многумина проучувачи сметаат дека религиозните пораки на будизмот имале значајно влијание врз развојот на духовноста и религиите на Медитеранот, а преку тоа и идентитетите, културите и политиката повлијаена од нив.⁴

Вакви и слични примери на значајна интер-културна дејност и влијание на дипломатите се забележуваат во различни историски периоди се до модерната

³ Edward N. Luttwak, *The Grand Strategy of the Byzantine Empire*, (Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, USA & London, UK, 2009), стр.168

⁴ Burjor Avari, *India, The Ancient Past: A history of Indian sub-continent from c. 7000 BC to AD 1200*, (Routledge, London & New York, 2004), стр.105-127

Antonia Tripolitis, *Religions of the Hellenistic-Roman Age*, (Wm. B. Eerdmans, Michigan, USA & Cambridge, UK, 2002), стр.47

историја, кога после својата дипломатска дејност во Европа Бенџамин Франклин и Мустафа Кемал Ататурк, ќе донесат и наметнат нови идеи, принципи и вредности клучни за трансформацијата на американското и турското општество. Сепак, имајќи го предвид широкиот дијапазон на примери и релации, во овој дел на дисертацијата нашата анализа ќе се задржи на периодот на пост-ренесансните векови, со цел поцелосно и потемелно да се анализираат поврзаноста и меѓусебната повлијаеност на настанокот и развојот на модерната дипломатската и класичната археологија, и археолошката дејност воопшто.

Дипломат, антиквар, класичар или „ренесансен човек“

Почетоците на современата дипломатија во западна Европа се во ренесансна Италија. Географски и историски тие коинцидираат со културниот и општествен развој во ренесансата, но и почетоците на антикварството и развојот на античките медитерански идентитети на тлото на северна Италија и западна Европа.⁵ Во овој период ќе се оформат голем дел од идеите, целите, принципите, протоколот и праксата во дипломатијата, кои со одредени надградувања, ќе станат и останат стандард за европската дипломатија се до дваесеттиот век.⁶

Во исто време, како и многу други сфери на интензивната општествена и културна трансформација и воспоставувањето на ренесансната и современата дипломатија се директно повлијаени од традициите и праксите на Византија и источниот медитеран. Говорејќи за пред-ренесанското интензивно влијание на Византија на Апенинскиот полуостров, Крижна Сигер (Krijnie N. Ciggaar) во 1996 година ќе заклучи дека: „културните влијанија се некогаш полесни за идентификација, бидејќи се видливи во уметноста, секаде кадешто артефактите (objets d'art) се зачувани“. Но, истовремено таа забележува дека, освен културните влијанија, во пред-

⁵ Професор Метингли нагласува дека дипломатијата, како и другите културни феномени (влијанија) на ренесансата ќе настанат и ќе се развиваат паралелно, во исти периоди, на иста географија, со исти протагонисти и исти покровители (мецени) Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, NEW YORK, USA, 1988), стр.47

⁶ Метингли ќе сумира: „Моќта и позициите останаа во основа исти, како и церемониите и процедурите. Сите рутини на заминувањето на амбасадорот, патувањето, приемот и позициите (пишаните креденцијали), влегувањето, формалното обраќање, преговорите што следат, заминувањето и враќањето на амбасадорите“ останаа исти од периодот на ренесансата се до „вековите на кралевите во Европа.“

Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, New York, USA, 1988), стр.47, 92

ренесансна Италија има „богатство на (византиска) политичка (и) дипломатска ... активност, која сеуште не е целосно интерпретирана“ од современата наука.⁷

Во овај контекст, вреди да се забележи дека доколку се бара континуитет на дипломатската дејност на Запад, како директни претходници на италијанските ренесансни дипломати можат да се посочат претставникот на Рим во Константинопол, кој постоел до средината на осмиот век, како и подоцнежните претставници на северно италијанските трговски градови во Ромејската империја (Византија).⁸ Преку ваквите средновековни форми на репрезентација, јасно се гледа раниот развој и различниот спектар на потреби, од кои произлегла, како и меѓународните околности кои ја актуелизирале дипломатската дејност. Во исто време, преку овие прото-дипломатски форми, може да се следи и развојот на односите во медитеранот, промената на балансот на силите помеѓу истокот и западот, како и преминувањето на источно-медитеранските традиции и на ова поле, најпрво кон Италија, а подоцна и кон западна Европа. Од овие причини, ваквите прото-дипломатски и дипломатски форми, нивниот развој и трансформации се од интерес и претставуваат соодветен и нужен вовед кон анализата во ова поглавје.

Помеѓу шестиот и осмиот век Рим има свои постојани дипломатски претставници во Константинопол. Нарекувани апокрисиари (apokrisiarii) овие претставници на Рим, исто како оние на патријарсите од Александрија, Антиохија и Ерусалим,⁹ имале за цел, пред се, да се координираат со централната политика на империјата, што во пракса значело, како застапување за сопствените локални интереси, така и примање и пренос на инструкции од централната власт во Константинопол кон Рим. Затоа, иако по формат апокрисиариите се претставници постојано сместени при ентитетот кој им е домаќин, и со сигурност извршувале важни мисии, за кои биле пресудни дипломатските вештини, речиси и не може за нив да се говори како за дипломатска форма или дел од дипломатски систем, зошто во истиот период Рим не е ниту независен, а уште помалку еднаков во односите со Константинопол. Ваквиот однос произлегува од фактичката позиција во овој период, кога самите Римски папи, иако имале одреден локален или духовен углед, од аспект на структурата на империјата, не претставувале ништо повеќе од градски намесници, кои најчесто во овој

⁷ Krijnie N. Ciggaar, *The West and Byzantium, 962-1204: Cultural and Political Relations*, (Brill, Leiden, The Netherlands, 1996), стр. 248

⁸ Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, NEW YORK, USA, 1988), стр. 55-58

⁹ Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, N. Y., 1988), стр. 55

период биле по потекло и испратени од визанатискиот исток, и номинално наименувани од Егзархот на Равена, не многу поразлично од други епископи низ империјалните земји.¹⁰

За разлика од нив, во подоцнежните векови, претставниците на италијанските трговски градови, се повеќе биле третираны како надворешни и странски ентитети. Значајните трговски колонии на западните градови во Ромејската империја и источниот медитеран имале големо значење за економијата и политиката на империјата, и токму затоа таа ги привилегирала преку различни договори, и во тие рамки и околности се создала позицијата конзул, како застапник на интересите на колониите трговци од западот пред Империјата.¹¹ По дванаесетиот век, кога Ромејската империја била во постојана криза и нестабилност, а неретко и на работ на своето опстојување (особено по четвртата крстоносна војна), претставниците на италијанските трговски колонии, почнале да стануваат понезависни и порамноправни во односот со империјата,¹² а нивните конзули презеле и значајни дипломатски активности помеѓу градовите и Ромеите.¹³ Најпосле, за венецискиот претставник во Константинопол, нарекуван „баило“, особено во петнаесетиот век, може да се каже дека со својата конзуларна и дипломатска дејност, малку се разликувал од дефиницијата за амбасадор во наредните векови.¹⁴

Но, надвор од пошироките анализи за развојот на дипломатијата, а во насока на нејзината поврзаност со културниот контекст на Западот, кој ќе ги создаде современата

¹⁰ Janet Coleman, *Ancient and medieval memories: studies in the reconstruction of the past*, (Cambridge University Press, Cambridge, UK, 1992), стр. 122

J. V. Bury, J. R. Tanner, C. W. Previté-Orton and Z. N. Brooke, *The Cambridge Medieval History IV: The Eastern Roman Empire (717-1453)*, (Macmillan Company, New York, USA & Cambridge University Press, Cambridge, UK, 1923), стр. 3-14, 214-216

¹¹ Треба да се има предвид дека, овие титули иако заземале конкретна димензија во подоцнежните односи со трговските градови, имале различна идејна подлошка во ромејскиот контекст, а самата титула конзул во римската империјална традиција имала повеќе административен карактер. Ромејскиот император, особено по десеттиот век, ги наградувал западните гости, видни странски трговци, лидери на наемнички војски и помали кралства, со различни ромејски административни, бирократски или протоколарни титули, меѓу кои и конзул, како дел од надворешно-политичките стратегии и дипломатската пракса на Византија. Само дел од овие титули се *protospatharius*, *thalamepoulos*, *vestiarites*, *stratelates*, *magister*, *manglavites*, *spatharocandidatus*, *chiliarchus*, *protonobilissimus*, *comropalates*, *hypatus*, *dishypatus*, и *consul*. „Од 1082 натаму на венецискиот Дужд му била дозволена титулата *protosebastus*, а патријархот на Венеција станал *hypertimus*.“ Во таа смисла, ова е преодната фаза, каде Византиските императори, кои идејно, до последно, се сметале во Византија (и пошироко) за владетели на светот, им давале високи административни титули, на овие странци, иако немале целосна, а подоцна никаква, контрола врз нив и нивните поседи низ Европа. Krijnie N. Ciggaar, *The West and Byzantium, 962-1204: Cultural and Political Relations*, (Brill, Leiden, The Netherlands, 1996), стр. 332-333

¹² Angeliki E. Laiou, *Constantinople and the Latins, The Foreign Policy of Andronicus II, 1282-1328*, (Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 72), стр. 57-75

¹³ Професор Метингли ќе ја дефинира оваа повеќе идејна, отколку институционализирана трансформација на конзулите на трговските градови со зборовите: „На некој начин, тие (во подоцнежниот период) ги претставувале не само, да речеме, пизанските трговци во Акре, ценовските во Константинопол, или венециските во Александрија, туку и целата моќ и достоинство на Пизанската, Ценовската и Венециската република.“

Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, New York, USA, 1988), стр. 58

¹⁴ Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, NEW YORK, USA, 1988), стр. 59

дипломатија, археологијата и нивните релации, поважна е улогата и влијанието на овие трговски елити, со „левантско“ искуство, во северна Италија и од таму кон западна Европа. Овие, пред се, трговци, но и интелектуалци и дипломати, станувале дел од најмоќните членови на новите градските елити во северна Италија. Бидејќи голем дел од трговијата во раниот период, па и потоа, се одвивала со Империјата тие зазеле позиции помеѓу највлијателните граѓани, а во исто време, биле извор и преносител на знаења, богатства и артефакти од просторите на империјата и источниот медитеран. Врз база на ова знаење, вештини и богатства се граделе северно-италијанските трговски градови во раната ренесанса и ренесансната култура воопшто.

Во овој контекст се илустративни животот и активностите на Франческо Петрарка и Џовани Бокачо, според многумина двајцата „татковци на ренесансата“ и „основачи на современиот италијански јазик“, а уште поинтригантна е врската помеѓу нив и нивниот ромејски учител по „грчки“ јазик¹⁵ (на Петрарка) и пријател, монахот Варлаам од Калабрија. Значајните литерати и хуманисти Петрарка и Бокачо, во исто време се и едни од најголемите европски амбасадори на својата епоха, патувајќи помеѓу папскиот Авињон, италијанските трговски градови, Бранденбург и Неапол, и живејќи од своите дипломатски услуги. Но, помалку споменуван, и честопати превидуван, е фактот дека и нивниот ран ромејски ментор (во случајот со Петрарка) и пријател, монахот Варлаам, е, во исто време, дипломатски агент на Ромејската империја (Византија) и влијателен теолог, научник и политичар,¹⁶ а неговиот ученик

¹⁵ Иако традиционален класичар, професорот на Универзитетот Колумбија Гилберт Хаџет (Gilbert Highet) објаснувајќи го односот на ромејскиот ментор со Петрарка, не заборава да нагласи дека под грчки јазик, во овој контекст, на запад от се подразбирало Ромејското (византиско) коинџе. Во својата поширока елаборација за ромејските учени кои во голем број доаѓаат во Италија во периодот на Ренесансата и падот на Ромејската империја, Хаџет ќе нагласи дека јазикот на кој го пренеле „левантското“ знаење бил византиски. А на средината на дваесеттиот век, овој помалку романтичен класичар, ќе забележи дека, покрај сите напори, дури и во овој доцна период ниту универзитетите не можат да ги исчистат византиските редакцији во јазикот и правописот, со цел да се дојде до идеализираниот јазик на „класичните Грци“.
Gilbert Highet, *Classical Tradition - Greek and Roman Influences on Western Literature*, (Oxford University Press, NYC, New York, 1985), стр. 17

¹⁶ Присуството и влијанието на прочуената ромејска дипломатија и ромејските елити и дипломати во Италија е видно и на самите почетоци на ренесансата. Во овој контекст Варлаам од Калабрија како истакнат ромејски политички и духовен лидер, близок до императорските кругови во Константинопол, воопшто не е случаен избор за амбасадор, а неговите дипломатски цели за христијанско единство, предлози за нови крстоносни походи и сл., не се во расчекор со неговата ерудиција и големи познавања на античката „источна мудрост“, наука и култура. Но, во овој контекст, а и мајќи ги предвид пошироките околности и повеќевековни напори на ромејските елити, не би било премногу храбро и целосно неаргументирано да се направи и паралела помеѓу доцно-византиските политики на промовирање на античкото културно наследство во северна Италија и оние на Рим кон северна Германија во периодот на контра-реформацијата. Треба да се има предвид дека во овој период (четринаесетиот век) аргументите, кои кои придонесуваат значајно и византиските учени, дипломати и Византија воопшто, за античките и римски традиции на Италија, директно поврзани за медитеранот, се ползувани не само за независност на северна Италија од „северните кралства“, туку и од самиот Папа и влијанието на западната црква. Како што аргументира Диаз-Андреу, големиот почеток на архео-интересите и класичните интереси, се поврзани со политиката на римскиот диктатор Кола ди Риенцо, кој прогласува Римска република, како аргументација за независност на самиот Рим од папите, кои во овој период се наоѓаат во Авињон, Франција, а, не помалку визибилни аргументи дава и подоцнежниот период, кога Фиренца со целата својат „античка“ „елоквенција и злато, со наемни војници и новото оружје – дипломатијата“, ќе се бори против враќањето на папите и папското влијание од Франција во Италија.

Леонтиј Пилат (Leontius Pilatus) ќе стане прв професор по „грчки“ јазик во западна Европа, на фирентинскиот двор.¹⁷ Од тука, не е чудно што во овој ран период Петрарка и Бокачо веќе ги познавале, се инспирирале и посветиле дел од своето творештво на животот и делата на Хомер, македонскиот крал Филип V, Еврипид, Аристотел и плеада историски и митолошки ликови од источниот медитеран.¹⁸

Патувачки брокери на идентитети и легитимитет

Во текот на четиринаесетиот и петнаесетиот век, овие елити, заедно со, на нив блиските, ромејските трговци, благородници и дипломати,¹⁹ кои емигрирале во Италија по „падот на империјата“, ќе ги воспостават принципите на организирањето и живеењето во северно-италијанските градови и односите помеѓу нив.

Во исто време, овие рани дипломати, или претходници на модерните дипломатите, поради својот профил и контакти на истокот, ќе станат воедно и главни толкувачи на историјата и митот, со своето знаење за античките текстови,²⁰ и главни антиквари и толкувачи на естетското во уметноста и општеството, познавајќи го движното и недвижното културно наследство на источниот медитеран.

Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press Inc., New York, 2007) стр.32, и

Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, NEW YORK, USA., 1988), стр.48

Jonathan Shepard, Simon Franklin, ed. *Byzantine Diplomacy, Papers from the Twenty-fourth Spring Symposium of Byzantine Studies, Cambridge, March 1990*, (Variorum - Ashgate Publishing, Aldershot, UK), стр.73-90

¹⁷ Gilbert Highet, *Classical Tradition - Greek and Roman Influences on Western Literature*, (Oxford University Press, NYC, New York, 1985), стр. 16

¹⁸ Ваквиот однос и разбирања на раните ренесансни умови се видливи во различни епизоди и аспекти на нивниот живот и творештво, вклучувајќи ја и алпинистичката авантура на Петрарка во Прованса, инспирирана од Филип V, а особено делото на Бокачо „За генеалогичката на боговите и народите“ (Genealogia Deorum Gentilium)

¹⁹ Еден од маркантните примери на Ромеи - дипломати во служба на италијанските ренесансни владетели е и оној на Јан Ласкарис (Janus Lascaris). Според зборовите на Гибон тој бил испратен од Лоренцо (Прекрасниот) Медичи „да купи добри книги за било која цена“, какви што нашол во Македонија, во светогорските манастири.

Gilbert Highet, *Classical Tradition - Greek and Roman Influences on Western Literature*, (Oxford University Press, NYC, New York, 1985), стр. 17

²⁰ Во услови кога италијанските трговски градови биле нестабилни државни формации, и постојано оспорувани ентитети и елити без традиција и јасен легитимитет, овие учени историчари, и познавачи на „античкото“ право и цивилизации, биле клучни советници и меѓународни легитиматори на „општеството што (континуирано) се менувало со акт на волја“ и лична потреба, укажувајќи дека постојат „лепеза на алтернативни можности (за уредување на општеството, заедницата или државата) кои постоеле во минатото“ и како такви имаат традиција и се легитимни и во сегашноста. При тоа, како советници им нуделе на локалните владетели такви примери од „антиката“, „кои може да бидат преферентни (подобри) за актуелните преовладувачки состојби“.

Julian Thomas, *Archaeology and modernity*, (Routledge, London & New York, 2004), стр.6

Веројатно еден од најилустративните примери за преминувањето на капацитетите, тенденциите и интересот кон минатото од Константинопол кон Западот во периодот пред самиот „пад на Константинопол“ е дипломатската и хуманистичка мисија на Мануил Хрисолор (Manuel Chrysoloras) во Италија и Европа. Овој ромејски (византиски) дипломат бил испратен во 1390 година на мисија од страна на Императорот Мануил Палеолог, со позиција на постојан амбасадор на Запад, со цел да обезбеди поддршка од христијанските принцови на Европа во борбата против Османлиите.²¹ Но, дипломатската мисија на Хрисолор, кој ќе ги посети италијанските политички центри како и Франција, Англија, Шпанија, Германија и Унгарија, истовремено ќе се трансформира во образовна и хуманистичка мисија на Византија во западна Европа, која според многумина проучувачи е една од најважните точки во развојот на Ренесансата. Прифаќајќи ја поканата на канцеларот на Фиренца и ран хуманист Колучо Салутати да предава „грчки“, Хрисолор го отвора светот на источно-медитеранската култура, уметност и наука за западна Европа,²² чии рани хуманисти дотогаш (во раната ренесанса), имале можност да учат исклучиво на латински јазик од лимитиран број на римски класични автори. Истовремено, во делата на ромејскиот дипломат можеме да го препознаеме и односот кон археолошкото наследство, кој ќе стане доминантна карактеристика на ренесансата и особено силно ќе ги повлијае и трансформира културата и целото општество на европскиот континент. Во 1411 година, Мануил Хрисолор ќе ја напише својата „Споредба на стариот и новиот Рим“, во која ќе нагласи дека Новиот Рим, Константинопол е цивилизациски „супериорен“ и споредено со стариот Рим, „новиот“ „ги донел работите до понатамошна точка на развој“, а неговите културни знаменитости се „многу поубави и поимпресивни“. Наспроти ваквото разбирање за актуелниот развој, византискиот дипломат екстензивно ќе се задржи на урнатините на стариот Рим, давајќи им ја естетската и општествена димензијата која ќе стане популарна во ренесансна и пост-ренесансна Европа. Тој ќе забележи дека „дури и овие урнатини и купишта камен покажуваат дека значајни нешта некогаш постоеле и колку големи и убави биле оригиналните градби“.²³

²¹ Stavroula Andriopoulou, PhD thesis, *Diplomatic Communication between Byzantium and the West under the Late Palaiologoi (1354-1453)*, (Institute of Archaeology and Antiquity, College of Arts and Law, The University of Birmingham, Birmingham, UK, 2010), стр. 117, 120, 157, 164

²² Amanda Wunder, *Western Travelers, Eastern Antiquities, and the Image of the Turk in Early Modern Europe*, во *научниот журнал The Journal of Early Modern History* 7 (Brill NV, Leiden, The Netherlands, 2003), стр. 96-101

²³ Ibid

Споредбата на Рим и Константинопол на истакнатиот византиски дипломат и протагонист на ранесансата, претставува значајна разгледница на интензивно трансформирачкиот свет на петнаесеттиот век. Ако дипломатите од раниот петнаесетти век, како Хрисолор, го претставуваат Константинопол како цивилизациски лидер, а Рим како град на урнатини, за кои не се води грижа и се уништуваат, само еден век подоцна новите дипломати и антиквари на Европа ќе говорат за архитектонските и културни достигнуањата на центарот на универзумот, папскиот Рим, и негрижата за урнатините и класичните артефакти во Константинопол (Истанбул).²⁴

Истовремено, во својата контемплација врз артефактите од минатото византискиот учен ќе посочи и на капацитетите и насоките за искористување на археолошкото наследство во трансформацијата на духот и инспирацијата на новата епоха, наведувајќи дека овие артефакти „го тераат оној кој ги набљудува да се замисли за интелигенцијата и капацитетите (можноста) да се постигнат големи работи, не само на овој архитект (кој ги проектирал/направил конкретните градби) и на другите градители, туку и на целото човештво, како и на живите луѓе“.²⁵ Разбирањата на Хрисолор за археолошкото и културното наследство и неговите капацитети за инспирација на новото време ќе бидат значајна карактеристика на неговите многубројни ученици и следбеници во Италија, како и хуманистите ширум Европа во наредните векови. Во ренесансните векови италијанските дипломати и интелектуалци, кои биле во интензивен контакт со источниот медитеран и неговите дипломатски и културни традиции, ќе станат значајни протагонисти како на политичките и културните односи на Западот, така и на трансформацијата на Западното општество и култура преку влијанието на археолошкото и културното наследство од антиката.

Кирјак од Анкона – „Пра-таткото на археологијата“

Типичен пример за италијански трговец, трговски претставник, дипломат, општественик и ренесансен интелектуалец е Киријак од Анкона, кого многумина го условиле со епитетот „Татко на археологијата“. Како млад Киријак ги застапувал

²⁴ Ibid

²⁵ Amanda Wunder, *Western Travelers, Eastern Antiquities, and the Image of the Turk in Early Modern Europe*, во научниот журнал *The Journal of Early Modern History* 7 (Brill NV, Leiden, The Netherlands, 2003), стр.99

трговските интереси на своето влијателно семејство од Анкона во источниот медитеран, но подоцна тој развил пошироки интереси за регионот и античката историја и култура. Ги пропатувал речиси сите централни региони на античката култура од јужна Италија и Далмација, преку Епир, Македонија, Мореја, Мала Азија и повеќе острови во регионот, па се до Сирија и Египет. Изучувал латински во Рим и „грчки“ во Константинопол, а неговите детални записи, објасненија, нацрти на споменици и урнатини, како и откупени оригинални документи спасиле од заборава голем број антички споменици, кои биле уништени или непрепознатливи во подоцнежните епохи. Киријак од Анкона имал тесни политички врски и ангажмани од стана на отоманската империја, папските легати, како и владетелите на Фиренца, Милано и западните императори, кои ги ползувале како неговите политички услуги, многу повеќе и познавањето на античката историја, култура и уметност.²⁶

Па така, од почетоките на Ренесансата, поединците како Петрарка, Бокачо или Киријак од Анкона, кои се занимавале со општествена и дипломатска дејност, своето етаблирање помеѓу највисоките општествени елити на епохата, го должеле пред се на контактите со источниот медитеран и неговите традиции. Ваквите контакти, не значеле само продлабочени вештини во дипломатијата и културата на живеење, туку и огромно богатство на сознанија од областа на античката историја, и поврзано со неа, културата, правото и медицина, како престижни и особено барани професии од страна на веќе просперитетните северно-италијански елите.

Најпосле, овие рани дипломати, во исто време, ќе станат протагонисти на раното антикварство во Италија. Без разлика дали станувало збор за трговски трансакции,²⁷ воен плен²⁸ или протоколарни подароци,²⁹ во периодот од единаесетиот до петнаесетиот век овие „источни артефакти“ ќе станат основен материјал кој ќе го артикулира митот за античноста и легитимноста на северно-италијанските независни

²⁶ За живото и делото на Киријак од Анкона пишувале и пишуваат повеќе современи автори, како МекКендрик (MacKendrick) Петар Милер (Peter N. Miller), Франсоа Луј (François Louis), Бернард Ашмол (Bernard Ashmole), Габриеле Балдели (Gabriele Baldelli) и други, а неговите дела се препишувани, коментирани и ползувани уште кон крајот на ренесансата и во наредните векови.

Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press Inc., New York, 2007) стр. 34

²⁷ Otto Demus, *The Church of San Marco in Venice: History, Architecture, and Sculpture* (Washington D.C.: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 1960), стр. 8.

²⁸ Michael Greenhalgh, *Marble Past, Monumental Present - Building with Antiquities in the Mediaeval Mediterranean*, (Brill NV, Leiden, The Netherlands, 2009), стр. 141-159

²⁹ Krijnie Ciggaar, *Western travelers to Constantinople: the West and Byzantium, 962-1204: cultural and political relations*, (Brill NV, Leiden, The Netherlands, 1996), стр. 22-24, 56-57

трговски градови и елити.³⁰ Токму таквиот културен и политички контекст, пак, ќе овозможи позитивна реакција и широка распространетост на поширокиот интерес и проучување на артефактите и културата на источниот медитеран.³¹

Во тој контекст, треба да се гледа и изјавата на истакнатиот дипломат и прото-археолог Киријак од Анкона, кој рано ќе забележи дека токму „спомениците и (епиграфските) натписи се поверодостојни сведоци на класичното минато, отколку текстовите на античките автори“.³² Оваа и ваквите анализи на ренесансните интелектуалците и дипломати се поврзани со контекстот и потребите на нивната ера, но истите ќе имаат длабоки и долгорочни последици врз општеството и културата во Европа, долговековната опседнатост со антикварството и идниот развој на археологијата.

Прото-историјата на модерната дипломатија и класичната археологија во раната модерна Европа

Со развојот на одредена стабилност и балансот на сили помеѓу италијанските трговски градови во петнаесетиот век, улогата на дипломатите, кои посредувале помеѓу градовите пораснала уште повеќе. Под различни имиња, како легат (Legatus), оратор (orator) или амбасадор (ambaxiator),³³ од овој период го бележиме присуството на постојани амбасадори помеѓу италијанските градови, што многумина историчари на оваа област го сметаат за основна придобивка што го означува почетокот на современата дипломатија. Првите информации за присуство на постојан дипломатски претставник во западниот контекст се од 1431 година, а од 1475 година Милано и Мантова веќе имаат разменето постојани амбасадори, за во наредните декади

³⁰ Во изразено критичниот тон кон Ренесансата и погледот кон минатото, Џенет Колман од Лондонската Школа за Економија и Политички науки (*London School of Economics and Political Science*), ќе го објасни овој процес на искористување на текстовите и познавањата на античкиот свет во насока на легитимација на актуелните потреби на трговските градови. Така, Колман ќе нагласи дека и „Макијавели го прави (она што и другите интелектуалци и рани-дипломати го прават во ренесансата) во првиот дел на неговата Историја на Фиренца. Тие откинуваат од постари истории и избираат параграфи кои ја погодуваат актуелната (политичка) клима.“

Janet Coleman, *Ancient and medieval memories: studies in the reconstruction of the past*, (Cambridge University Press, Cambridge, UK, 1992), стр. 558

³¹ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press Inc., New York, 2007), стр. 32

³² Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press Inc., New York, 2007) стр. 34

³³ Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, New York, USA., 1988), стр. 26

постојаните амбасадори да станат пракса помеѓу сите трговски градови на северна Италија.³⁴ Специфичен во овој контекст е примерот на Рим, каде до 1430 година не постојат информации за присуство на постојан претставник од друг град или регион. Но само за дваесет и пет години, до 1455 година, „Венеција, Неапол, Фиренца, Милано, Савој, Ценова, Сиена, Мантова, и Ферара (веќе) имале свои постојан претставник“, амбасадор, а Рим ќе стане центар на дипломатскиот живот на Италија.³⁵

Овие постојани дипломати биле од толку голема важност за интересите на трговските елити во градовите, што нивниот пречек подразбирал врвен протокол, по стандардите на аудиенциите на Византиските императори, како и големи градски културни манифестации, кои црпеле од традициите на источниот медитеран.³⁶ Оваа значајна улога на дипломатите ги ставала во центарот на културниот живот на градовите, целосно посветен на реставрација на античката архитектура, скулптура и литература, како и создавање на нови по овие „супериорни“ примери на *via antiqua*.³⁷

Најпосле, присуството на членовите на различни италијански елити на дворите во Франција, Шпанија и Австрија (Светото римско царство),³⁸ заедно со воспоставувањето на првите дипломатски претставници на кралствата во Рим,³⁹ ќе биде основна спона за ширење на пасијата кон „класичното наследство“ и „*via antiqua*“, како и новите разбирања за историјата и општеството, од Италија кон западна и централна Европа.

Можеби најмаркантен пример за влијанието во Европа на еден италијански ренесансен дипломат е оној на Енеј Пиколомини (Aeneas Silvius Piccolomini). Роден во

³⁴ Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, New York, USA, 1988), стр.61

³⁵ Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, New York, 1988), стр. 91

³⁶ Професор Струтман, од Универзитетот во Утрехт го објаснува екстензивно патот по кој дворските традиции, ритуали, дипломатија, протоколи и фестивали на македонските династи од периодот на македонскиот империјализам ќе се пресликаат во кралските и државните протоколи на рана модерна Европа. Според него, македонските дворски традиции најпрвин ќе бидат прифатени од „Рим и Византија“, за преку Византија да бидат „пренесени во средновековна и ренесансна Европа и Османлиската империја.“

Rolf Strootman, PhD thesis, under mentorship of W.H. Gispen, *The Hellenistic Royal Courts*, (Department of History, University of Utrecht, Netherlands, 2006/2007), стр.3

За континуитет, пак, преку трансформирањето на Рим и културата на Византија, од преземените традиции на Диоклецијан до крајот на постоењето на Византиската држава пишува Пол Магдалино. Магдалино екстензивно ги опишува приемот на Византиските императори, нивните традиции, сали за прием, дворска хиерархија и аристократија на Византија и учеството на странските гости во оваа култура, како и администрацијата и широката бирократија која го опслужувала овој систем. На крајот забележувајќи ги и вредносните паралели со подоцнежниот европски дворски живот.

John Haldon, ed. *The social history of Byzantium*, (Wiley-Blackwell, Chichester, West Sussex, UK, 2009), стр.212-223

³⁷ Janet Coleman, *Ancient and medieval memories: studies in the reconstruction of the past*, (Cambridge University Press, Cambridge, UK, 1992), стр.541-545

³⁸ Професор Мегингли ќе го нагласи значението на раното присуство на „венециските конзули во европските градови“, но непомалку и она на „трговците од Ломбардија и Тоскана кои почнале да одржуваат постојани претставници ... лоцитани на (европските кралски) дворови и во комерцијалните центри“ на континентот.

Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, NEW YORK, 1988), стр. 59

³⁹ Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, N. Y., 1988), стр. 91-92

познатото трговско семејство Пиколомини, тој се образувал во Сиена и Фиренца, по што направил врвна дипломатска кариера. Пиколомини бил дипломат на дворот на Светото римско царство во Виена, но во исто време и империјален поет лауреат. Па така, тој во својот живот ќе спроведе повеќе значајни дипломатски мисии во Шкотска, Англија, Франција (Стразбур), Португалија, Чешка (Бохемија) и Италија. Во исто време, ползувајќи се со своите познавања од античката литература, а во контекст на својата служба и политички интереси, Пиколомини ќе создаде силна митолошка приказна за културата на Германија и „Германците“. Ползувајќи ги античките дела, како „Галските војни“ (Commentarii de Bello Gallico) од Цезар, „Географија“ (Geographica) од Страбон и „Германија“ (De origine et situ Germanorum) од Тацит, Пиколомини нема само да создаде совршен трактат за политичките цели на Светото римско царство, прогласувајќи ги „германците“ за „избрани од бога“, а негирајќи го тројанското наследство на Османлиите,⁴⁰ туку со својата обемна елаборација, според многумина, ќе стане и „татко на германскиот национализам“. Во својот живот ренесансниот италијански дипломат, Енеј Пиколомини, го помогнал склучувањето на бракот и политичката коалиција помеѓу португалската принцеза и Светиот римски император Фредерик III, станал Папа со името Пиј II, повлијаел на цела западна Европа, од Шкотска до Унгарија, а со своите литературни трудови ги доближил античките идентитети до кралствата зад Алпите.

На францускиот и шпанскиот двор, пак, ќе присуствува уште еден голем италијански интелектуалец, државник, дипломат и политички теоретичар, Николо Макијавели. Во својата најпозната книга „Принцот“, која е во директна корелација со неговите посети на европските монархии, Макијавели се обидел да создаде политички, дипломатски (надворешно-политички) и воен учебник, нудејќи им ги на современите лидери примерите на војување, владеење и надворешната политика на големите лидери од антиката, а пред се Александар Македонски и неговите империјални политики, но и Филип, македонските династи Филип и Антиох, персискиот император Кир, како и римските императори како Цезар, Марко Аурелиј, Александар Север и други.⁴¹ За

⁴⁰ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press Inc., New York, 2007) стр. 34-35

⁴¹ Во Принцот има сите политички, воени и дипломатски стратегии се поткрепени со соодветни паралели во минатото. На пример, во поглавјето на своето дело под наслов „Зошто Кралството на Дариј освоено од Александар, не востанало против наследниците на Александар по неговата смрт“, Макијавели дава свое гледиште за паралелите и поуците од македонскиот империјализам и за европските монархии како Франција, нагласувајќи го прашањето за нејзината децентрализираност во тој период. Додека, пак, преку борбата на македонскиот крал Филип V со Римјаните и Грците, Макијавели ги советува современите државни и воени лидери, како, и во лоши предуслови може успешно да се војува.

приближувањето на овие европски монархии кон медитеранската и античката култура, под влијание на италијанските интелектуални, политички и дипломатски елити, говори и првата ренесансна студија за „античките“ Гали напишана од италијанскиот хуманист Паоло Емилио (Paolo Emilio) во 1485, насловена како „Потеклото на Галите“ (De Antiquitati Galliarum).⁴²

Заклучни согледувања

